

Baýramyň hakyky ady

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Baýramyň hakyky ady BAÝRAMYŇ HAKYKY ADY

Şu gün Baýram günü...

Eýse:

Remezan baýramymy ýa Şeker baýramy?

Aýdylyşyndan, «Remezan baýramy diýenler-ä, şu pikirdäkiler!

Aýdylyşyndan, «Şeker baýramy» diýenlerem başga pikirdäkiler!

Biri «öñdebaryjymys, beýlekisi «yzagalakmyş», şeýlemi?

Nähili samsyklaç syýasy çekişme temasy ekenaý bu? Şonsuzam biziň iň esasy kemçiligimiz medeni kodlaryň üstünden hemise özüñkini «dogry etjek» bolma gereksizligi dälmi?

Ýogsam bolmasa, diller biri-birine dogan ahwetin! Hemmesiniň düýbünde «bir atadan gaýdýan» söz bar:

Ramadan...

“Ar ramadân” – yslamyýetden öñ ulanylan söz. Araplaryň iýul-awgust aýlaryna gabat gelýän aýa beren ady.

Arap dilinde ramad «gury yssy» sözünüň infinitiwidir. Şol bir etimologiyadan ibrany (köne jöhít dili) dilinde «remets» köz, yssy kül manysyny berýär...

“Ramadan “rmd” köki Kuranda bir ýerde geçýär – “keramadin” – küle meñzeş manysynda. («Ybraýym» süresi, 18-nji aýat). Has takygy, «ramadan» sözi ýok...

Eýse, «şeker» sözünün etimologiki köki nähili?

Sanskrit dilinde «arkar» (akkhar).

B.e.őn 500-nji ýyllardan başlap Hindistandan dünýä ýaýrady. Günbatar dillerine IX asyrda girdi. Ispaniya-Andalus döwründe arap dilinde aralaşdy. Şonuň üçinem bu söz biri-birine meñzeş: arap dilinde – sukker, iňlis dilinde – sugar, fransuz dilinde – sukre, nemes dilinde – zucker ýaly...

Türk diline-de pars dilinden geçdi – şakar...

Hawa, bu şatlykly günü – baýramy nähili atlandyrmaly?

* * *

Hezreti Muhammet (s.a.w) baýram namazyna gitmezinden öñem hurma iýyän eken.

Ogullygy Hezreti Enes (r.a) şeýle gürrüň berýär: «Resulalla baýramda birkuç sany hurma iýmän namaza gitmezdi».

Hurma wagtyň geçmegin bilen «şeker» boldy.

Orazanyň gutarandygy mynasybetli bellenýän baýramda süýji nygmatlary iýmek sünnet boldy. Mysal üçin, osmanly kösgüniň Remezan aýynda Ýanyçarlar gwardiyásyna süýji nygmatlary ugratmagy däbe öwrüldi.

Ýagny, «Şeker baýramy» adyny birinji bolup ulananlar osmanlylardyr!

Muny bilmeyän nadanlar, Atatürkkdir respublikada ary «köýüp ýatanlar» şeýle diýdi:

– Şeker baýramynyň ady soň toslanyp tapyldy.

Muña-da şükür, «baýramlarymyzy gadagan etdiler» hem diýip bilerdiler!

Bular ýaly taryhy temalaryň gürrüni «gulakdan eşitme» gepler bilen edilmeýär.

“Remezan” we “şeker” sözünüň etimologik gelip çykyşyny ýazdyn. Baýramyň adyna bolsa arap dilinde “idül-fitr” («Pitre baýramy») diýilýär. «Pitre baýramy» wagtyň geçmegin bilen «sadakaýy-fitr» («Agyz açma sadakasy») we ahyrsoñunda «Şükür

baýramy» boldy.

Şeýdibem «şükür» wagtyň geçmegi bilen «şeker» sözi bilen ýerini çalyşdy!

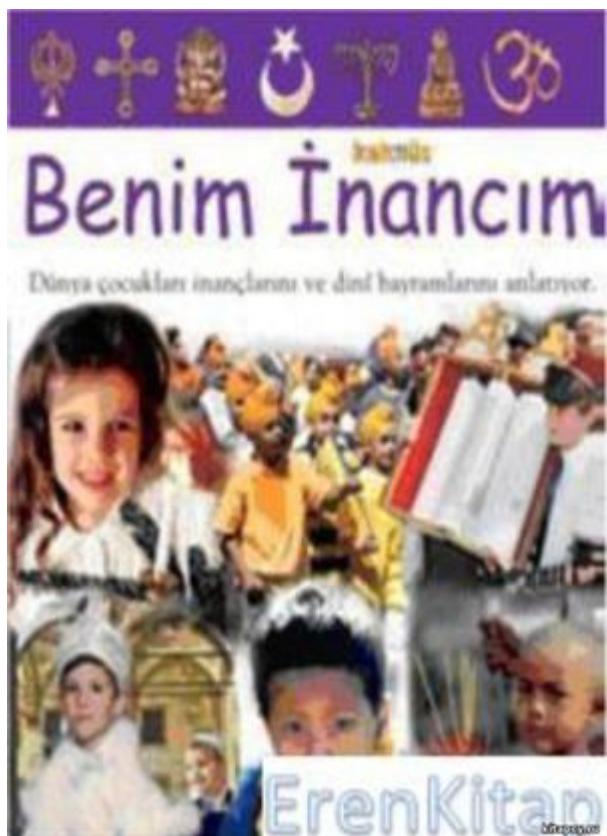
Baýramyň birinji günü «Şewwal» aýyna gabat gelýändigi üçinem şewwal şekere öwrüldi!

Arap ýarymadasynda bolsa, «Fitr baýramy» («iýip-içme baýramy») diýilýär.

Indoneziýa musulmanlary, “Hari Lebaran», malaýziýa musulmanlary “Hari Raýa Puasa, singapur musulmanlary “Hari Lebaran”, bangladeş musulmanlary “Rojar Eid», senegal musulmanlary “Korite” diýýär.

Päkistany, Owganystany, Hindistany agzabam durjak däl, olaryň hersi aýry at bilen tutýar.

Iň gowusy albanlar ýöne “Bajram” diýýärler. Dünýäde biziň bilen birlikde diňe öñki Ýugoslawiýa ýurtlary häzirem “Ramazanski Bajram” diýýär...

* * *

“Baýram” sözi türkemi?

Türki diliň ilkinji sözlüğini ýazan Mahmyt Kaşgarly «Diwany lugat-et-türk» kitabynda “badram-beýnem” sözi hakda «bu sözüň

gelip çykyşyny bilemok, çünkü bu sözi parslardan eşitdim» diýýär.

Pars dilinde “bezram” sözi “bezmi-râm” sözünden gelip çykýar, manysy – “begenç günü” diýmek.

Kimsiniň pikiriçe bolsa, «baýram» türk sözi...

Şular ýaly peýdasyz çekişmeleri dowam etdirmegiň nämä geregi bar?

– Kuranda «Remezan baýramy» diýip ýazlan ýeri barmy, ýok!

– Hadysda barmy, ýok!

Onda näme gep köpeldýärsiňiz?

Hurafaçylar yslamy esasy mazmunyndan çykaryp şekilçilige düşürjek bolýar.

Ha «Remezan baýramy» bolsun, ha «Şeker baýramy»... Ady näme bolanda näme...

Bu mübärek baýram – hemmämiziň baýramy...

Adyny problema edip oturmagyň hiç bir jähetden manysy ýok.

Hemmeleriň baýramy gutly bolsun...

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 21.04.2023 ý. Publisistika